

Ken Coates

Freds rörelsen och socialismen

Ur *Zenit* 88 (2/1985)

Ken Coates tillhör den inre kretsen i European Nuclear Disarmament och Bertrand Russel Peace Foundation, organisationer som utgör kärnan i den brittiska fredsrörelsen och som i hög grad utformar den europeiska fredsrörelsens ideologi och strategi. Coates' artikel utgör en förlängning av den debatt som följde på E P Thompsons artikel 'Exterminismen som civilisationens sista stadium' (i *Zenit* nr 68)¹. Den är ett mer direkt svar på en artikel av Ernest Mandel i *New Left Review*: 'Socialism and Nuclear War' (*NLR* sept/okt 1983).² Mandel hävdar många av den socialistiska vänsterns huvudteser om krig, imperialism, klasskamp och socialism, medan Coates söker diskutera deras relevans mot bakgrund av det nuvarande världsläget samt fredsrörelsens och arbetarrörelsens behov av reorganisering och förnyelse. Här har ett längre avsnitt som sammanfattar facit av första och andra världskriget liksom notapparaten tagits bort. Den intresserade läsaren hänvisas till *NLR* 145 (maj/juni 1984). [Zenit-red] □

1980 var det flera av oss som inför en ny våg av militarism utfärdade en gemensam appell för Europeisk Kärnvapenavrustning. Den började med en varning: 'Vi träder in i det farligaste decenniet i historien'. Det finns en hel del nya tecken som visar att denna uppfattning var riktig, att den inte innehöll ett milligram av överdrift. Men det är nu också bekräftat att utmaningar framkallar reaktioner och att människor i våra dagar är mer påhittiga och uppfinningsrika än någonsin.

Den europeiska fredsrörelsen, som blivit ett uppenbart faktum, har inte bara samlat sina miljoner anhängare utan har också frigjort de märkligaste talanger och släppt lös en väldig fusion av mänsklig energi. En gång i tiden drev *New LO Review* på denna process genom att publicera Edward Thompsons mäktiga uppsats om 'exterminism' som senare framkallade en viktig diskussion i åtskilliga stora länder. Nu har *New Left Review* försökt att föra denna debatt till en ny nivå genom att ställa frågan om förhållandet mellan socialism och kärnvapenkrig och samspelet mellan socialism och fredsrörelse.

Ernest Mandels artikel tar upp ett centralt tema och därför tycker jag det är rätt att gå in i en diskussion med honom kring en hel rad ovissa frågor.

I det följande försöker jag diskutera Mandels imperialismsyn, hans bedömning av samspelet mellan arbetarrörelser och krig i allmänhet och hans bedömning av hotet om kärnvapenkrig och användning av kärnvapen. Denna uppgift innebär i sin tur att man måste se på graden av social kontroll över nukleära alternativ på det militära området, ansvarsfördelningen inom de nationella kärnvapenstyrkorna och kopplingarna inom allianserna. Endast inom en sådan ram tror jag att man riktigt kan förstå den socialistiska rörelsens uppgifter och fredskampanjen i deras rätta förening, vilket jag tror kräver noggrann undersökning och grundlig utveckling.

¹ Se [Exterminismen som civilisationens sista stadium](#)

² Mandel-artikelen finns inte översatt till svenska, men en sammanfattning av artikelns rewsomemang och förslag publicerades på svenska i tidskriften *Fjärde Internationalen* nr 2 1986 under rubriken [Kapprustningen och den europeiska fredsrörelsens problem](#).

'Imperialism' och imperialismer

Ernest Mandel säger följande: 'Imperialismen är mer än någonsin besluten att använda sitt kontra-revolutionära våld mot varje revolutionärt framsteg i världen. Detta tar formen av systematisk väpnad intervention, ibland förklätt som stöd till en av sidorna i ett inbördeskrig, i andra fall som öppen massiv främmande intervention.' Detta är i stort sett sant om den amerikanska imperialismen. Men alla de andra imperialismerna? För många år sedan pekade Mandel själv med rätta på deras växande makt och inflytande. Japan kommer 1990 att ha större investeringar utomlands än USA. Är det då inte ironiskt att denna stadiga ackumulation fortsätter samtidigt som amerikanerna diskuterar Japans återupprustning? Om Västeuropa nu vanligtvis är mer pacifistiskt har det därmed blivit mindre imperialistiskt? För Storbritannien är förbindelserna med Sydafrika avgörande, för Västtyskland förbindelserna med Latinamerika. Men precis som det var de Gaulle som bestämde Algeriets självständighetsdag så var det Thatcher som förlöste Zimbabwe. Hur ofta hör man inte ansvariga medlemmar av det västtyska etablissemanget offentligt framföra sitt beklagande över USAs olämpliga uppträdande i sitt eget imperium, söder om gränsen? Kort sagt, befinner vi oss inte längre i en period då kapitalen konkurrerar med varandra? Kan det vara klokt att tala om bara en imperialism när våra ögons och örons vittnesbörd gång på gång säger oss att det finns flera olika imperialismer? Här följer exempelvis det motvilliga vittnesmålet från en mycket hängiven anhängare av atlantalliansen, den holländske vetenskapsmannen Alting von Geusau som leder J F Kennedy-institutet vid universitetet i Tilburg:

Alliansens nuvarande tillstånd är inte bra. Medlemmarna av alliansen glider politiskt från varandra, och yttre händelser har en benägenhet att förbittra relationerna i stället för att leda till de allierades politiska återförening. Bakom dessa tendenser verkar krafter som förmodligen kommer att förstöra själva strukturen i den allierade sammanhållningen. Bland annat den politiska polariseringen, den växande alienationen mellan regeringarna och deras väljare, den skärpta misstron och irritationen bland regeringarna och den ökande oviljan att bruka tillgängliga instrument för effektiv ömsesidig konsultation ... En mängd ekonomiska tvistefrågor splittrar de allierade . . . Bland dem en växande protektionism, europeiska och amerikanska meningsskiljaktigheter i penning- och finanspolitiska frågor och olika syn på problemet med att vara beroende av importerad energi.

Sedan denna bedömning publicerades 1982 har den 'allierade sammanhållningen minskat månad för månad. Kanske håller de band som upprättades i slutet av 1940-talet lite längre. Kanske inte. Det är redan nödvändigt för socialister att lägga fram för diskussion den brännande frågan: vad kommer efter atlantalliansen? Detta är förvisso en rimligare fråga än Gesaus förhoppning att 'de stora demokratiska politiska partierna skall "respektera de gränser som måste iaktas" till stöd för alliansen och den politiska ordning som den representerar. Medan fredsrörelsen uttrycker sin oerhörda förbittring över alliansens kärnvapenpolitik sparkar president Reagan systematiskt alla bundsförvanter på smalbenen när han hävdar de amerikanska intressenas företräde överallt. Hittills har gällt att tvister bland imperiemakterna i stor utsträckning har hållits inom alliansens ram. Men var och en av dessa konflikter har ansträngt denna ram ännu lite mer och dess struktur verkar nu allt annat än solid.

Mandel ger oss en lång katalog över imperiekrigen. Han uppmärksammar med rätta betydelsen av Rapid Deployment Force som en ny imperiepolitisk försvarsmekanism. Detta är dock inget isolerat fenomen. Det står i samband med den långt framskridna utplaceringen av Pershing 2-robotarna i Västtyskland, installerandet av kryssningsrobotar över hela den västeuropeiska cirkelbågen, airland battle-doktrinen och de samlade förberedelserna för ett krig i stället för att utveckla motsvarande avskräckningsvapen. När Mandel i fortsättningen säger att det koloniala förtrycket representerar 'en återgång till "normen": dvs imperialismens systematiska envisa försök att mäta sina kontrarevolutionära krafter mot varje ny framstöt av revolutionen', betonar

han att denna norm på intet vis är något nytt fenomen och att den inte innebär att ett världskrig är nära förestående. Visserligen medger han att det finns 'ett element av sanning' i möjligheten att faran för kärnvapenkrig kan växa med ökande kärnvapenarsenaler och mångdubblandet av lokala konflikter. Men han konfronterar inte eller erkänner någonstans möjligheten att sådana koloniala konflikter kan 'slå tillbaka' och bli stormaktskonflikter, såsom exempelvis Alva Myrdal har beskrivit det. Varje ny koppling i USAs militära politik gör detta mer troligt och därför är det redan högst sannolikt. Inte heller inser Mandel möjligheten att just alliansens bräcklighet kan framkalla konflikter i en sådan grad att dess beståndsdelar formellt skiljs från varandra. Faktum är att sedan 1945 har det förts en rad kolonialkrig i vilka befrielseörelserna har konfronterats med en mängd imperialism av vilka de flesta, för det mesta, har visat varandra större eller mindre solidaritet. Det är inte alla dessa konflikter som har varit 'imperialistiska' i ekonomisk mening. Vad vi *inte* har haft är *imperialistiskt* krig i den mening som de klassiska socialisterna föreställde sig det, dvs krig mellan konkurrerande imperier eller mellan dem som aspirerar på imperiestatus och dem som försvarar sitt imperieinnehav. Men allteftersom konkurrensen ökar mellan större kapitalism-centra finns det allt mindre anledning till att sådana centra skall hålla samman politiskt eller respektera varandras utvidgade handelszoner, för att inte tala om överblivna intressesfärer.

Arbetarklassens krigsförebyggande roll

Mandel anser att vågen av koloniala strider sammanföll med arbetarrörelsens ökade globala styrka. Han tror inte att något världskrig kan bryta ut så länge denna rörelse förblir stark. Det enda bevis han anför till stöd för detta påstående tycks påtagligt tunt. Utbröt inte de båda världskrigen, frågar han, efter antingen 'ett plötsligt sammanbrott för arbetarklassens stridbarhet' eller 'efter en lång rad nederlag' för arbetarna? Men dessa frågor måste helt visst framkalla andra: vad var det som skapade det 'plötsliga sammanbrottet' 1914? Var det inte just krigsutbrottet? Otvivelaktigt sjönk stridbarheten under 1915 då de mobiliserade männen drevs till frontens masslakt. Men i mer än ett land, och i många industrier, fortsatte den arbetaroro som präglade åren 1911, 1912 och 1913 med stor kraft ända fram till krigsutbrottet. I Storbritannien förblev strejkaktiviteterna intensiva. Medlemskapet i fackföreningar fortsatte att stiga över fyramiljoners-strecket, medan andelen oförsonliga strejker som varade mer än en månad var nästan en fjärdedel av det totala antalet. Som Trotskij visade på de första sidorna i *Den ryska revolutionens historia* förhöll det sig på motsvarande sätt i Ryssland, där de politiska strejkerna nådde en överraskande topp under första hälften av 1914. Utan tvivel bröts denna tendens genom krigsutbrottet, men det är inte seriöst att påstå att kriget orsakades, eller ens främjades, av det faktum att missnöjet på arbetsmarknaden höll på att avta. Nej, denna oro förvandlades till ett utbrott av nationell blodtörst, en av de största prövningar som någonsin drabbat den internationella socialismen. Ingen har frammanat denna upphettade atmosfär bättre än Trotskij: 'Så fort trumman hördes slocknade den revolutionära rörelsen. De mer aktiva arbetarskikten mobiliserades. De revolutionära elementen kastades från fabrikena till fronten. Strejker belades med stränga straff. Arbetarpressen sopades undan. Fackföreningarna undertrycktes. Hundratusentals kvinnor, pojkar och bönder strömmade in i verkstäderna. Kriget i förening med internationalens undergång förvirrade i hög grad arbetarna politiskt och gjorde det möjligt för fabriksledningen, som just då lyfte på huvudet, att tala patriotiskt i fabrikenas namn och därmed dra med sig en betydande del av arbetarna vilket tvingade de djärvare och mer beslutsamma att hålla sig stilla och vänta. De revolutionära idéerna hölls med möda brinnande i små och dämpade kretsar. I fabrikena vågade då ingen kalla sig 'bolsjevik' av fruktan inte bara för att bli arresterad utan också för att bli slagen av bakåtsträvande arbetare.' I England skulle Bertrand Russell inte ha drömt om att kalla sig bolsjevik, men det hindrade inte att han angreps av patrioter beväpnade med plankor fulla av rostiga spikar.

I detta avseende skilde sig andra världskriget markant från första. I kontrast till syndikalismens och den socialistiska utvecklingens decennium före 1914 föregicks 1939 av fascismens seger i ett flertal länder, och det är ingen som betvivlar att detta försvagade arbetarrörelsen överallt i Europa. I USA nådde dock arbetarnas stridbarhet en höjdpunkt i effektivitet som sedan aldrig har fått någon motsvarighet.

I själva verket är det fråga om två olika fall. I det första steg arbetarnas kampvilja, fram till 1914, medan i det andra fackförenings- och arbetarrörelserna i allmänhet led nederlag vilket ibland innebar deras totala förintelse), före 1939. Det kan tyckas vara ganska svårt dt från sådana vittnesbörd generalisera om Glassförhållandenas exakta tillstånd runt omkring i världen och hur de kan eller inte kan leda till utbrottet av ett tredje världskrig. Det vore klokare att uppmärksamma andra vittnesbörd, i hopp om att finna en mer omfattande och rimligare förklaring. Oavsett allting annat så kan man i upptakten till nästa stora krig se hur fredsrörelsen vinner en exempellös styrka, medan arbetarklassen i vissa länder drabbas av stora valnederlag och fackföreningsrörelsen i de flesta länder ansätts av en groteskt stigande arbetslöshet.

Även om det fanns viktiga skillnader mellan dem så gällde Mandels båda exempel krig som började mellan imperiemakter. Det var inte fråga om någon konfrontation mellan å ena sidan en bräcklig allians av imperiemakter och å andra sidan en sammanbitet upprorisk grupp av stater som beskriver sig själva som 'socialistiska'. Hur mycket (eller lite) vi än tar hänsyn till högljudda ideologiska argument, kan det inte förlåtas oss att vi är rädda för att konkurrensen mellan kapitalen fortfarande kan utmynna i krig? Om den socialistiska mångfalden består är det då inte möjligt att de socialistiska staterna kan bli indragna i olika intressesfärer, kring Japan kanske eller möjligen Västtyskland?

Hur instabila de än är så finns det nu två allianser som konfronterar varandra och två stora kärnvapenmakter som stålsätter denna konfrontation. Dessutom blir genom kärnvapenteknologins utveckling alla beslut om man skall börja ett krig eller ej mycket oansvariga, och därför mer okontrollerbara, än de någonsin har varit i det förflutna. När vi bekräftar denna realitet påstår vi inte att krig vanligtvis har startats på vederbörlig demokratisk väg. Snarare tvärtom. Arbetarrörelserna i de krigförande europeiska länderna kunde inte stoppa första världskriget. Detta var otvivelaktigt en stor olycka för både demokratin och socialismen vars skadliga verkningar fortfarande består då vi närmar oss seklets sista decennium. Men i princip var det inte alls omöjligt för massorganisationer att motverka utvecklingen mot en typ av krig som enligt planerna skulle innebära förflyttningar av väldiga infanteristyrkor beväpnade med gevär, kulsprutor och sprängämnen. Även efter krigets utbrott skulle, åtminstone i teorin, sådana stora arméer genom socialistisk propaganda kunna påverkas i sina lojaliteter. I ett fall skedde faktiskt detta. Trots allt hade andra internationalen ett allmänt program som motsatte sig krig och det var detta program som misslyckades inför den avsedda utmaningen. Denna händelse var stor nog att splittra världssocialismen under sju decennier och vi skall återvända till den. I dag har krig blivit en fruktansvärt kapitalintensiv affär jämfört med hur det var i den allmänna mobiliseringens tidsålder. Och med kärnvapens spridning lämnas initiativet, och ännu mer verkställandet, åt allt färre personer.

Att använda och motsätta sig kärnvapen

Mandel erbjuder bara ett enda hållbart skäl till att kärnvapenkrig förhoppningsvis inte bryter ut, nämligen att 'de som äger kärnvapen och kan besluta om de skall användas eller ej känner utmärkt väl till deras destruktiva innebörd för mänskligheten'. Det finns vissa belägg för detta påstående. Lord Mountbatten, som länge befunnit sig i de brittiska militära frågornas centrum, utgör ett framstående bekräftande exempel:

Som militär med ett halvt sekels aktiv tjänst bakom mig säger jag i all uppriktighet att kärnvapenkapprustningen inte har något militärt syfte. Krig kan inte utkämpas med kärnvapen. Deras existens ökar bara våra risker på grund av de illusioner de skapat. Det finns runt omkring i världen mäktiga röster som fortfarande sätter tilltro till det gamla romerska rättesnöret: om du vill ha fred, förbered dig för krig. Detta är absolut nukleärt nonsens och jag upprepar, det är en ödesdiger missuppfattning att tro att man genom att öka den totala osäkerheten ökar den egna säkerheten.

Men Mountbattens protest gällde faran i doktrinen om det begränsade kärnvapenkriget och den riktade sig inte mot hans egna fantasifoster:

På grund av den enorma förstörelse som kunde vållas av en enda kärnexplosion föreställde man sig att båda sidorna i vad vi fortfarande ser som en konflikt mellan öst och väst skulle avhålla sig från att vidta några aggressiva åtgärder som kunde äventyra den andres vitala intressen. Det dröjde dock inte länge förrän mindre kärnvapen av olika modeller framställdes och spreds för användning i vad som antogs vara ett taktiskt krig. Man trodde att om fientligheter någonsin skulle bryta ut i Västeuropa så kunde sådana vapen användas i fält utan att utlösa något totalt kärnvapenutbyte som skulle leda till den slutliga katastrofen. Jag har aldrig funnit denna idé trovärdig. Jag har aldrig kunnat acceptera några skäl för tron att någon grupp av kärnvapen kan kategoriseras efter sina taktiska eller strategiska syften.

Mountbatten förlorade i diskussionen inom det militära etablissemanget och den nuvarande upptrappningen i kapprustningen är resultatet av detta faktum. Kryssnings- och Pershing 2-robotar utplaceras för att bilda ett sista felande steg i den 'eskalationsstege' som är en del av NATOs grundläggande strategiska föreställning om det begränsade kärnvapenkriget. Mountbatten har gett mycket värtaliga argument för att kärnvapen skall användas i avskräckande syfte och inte för att utkämpa krig med. Men liksom Mountbatten har förlorat i diskussionen inom NATOs hierarki så har också Mandel förlorat utanför detta forum. Den nuvarande NATO-doktrinen låser alliansen i ett reaktionsmönster som oundvikligen kommer att släppa loss kärnvapen på ett tidigt stadium i utvecklingen av varje övergripande konflikt. Står inte själva detta avgörande i något förhållande till utgången av en kamp mellan olika ekonomiska intressen?

I och med att Sovjetunionen har uppnått full jämlikhet med USA på kärnvapenområdet minskar inte utan ökar sannolikheten för att en kärnvapenkonflikt utvecklas. De budskap som kommit från de sovjetiska ledarna visar faktiskt att de inte tänker svikta i sitt fullföljande av kapprustningen utan kommer att finna motsvarighet till NATOs kapacitet vapen för vapen. Detta innebär också att de sovjetiska ledarna inte lagrar vapen enbart i avskräckande syfte vilket kunde ha gjorts på ett mycket billigare sätt. För att förhindra aggression behövde en kärnvapentröskel inte vara så hög. Innehavet av kanske sju och ett halvt tusen strategiska stridsspetsar och troligen minst tio tusen stridsspetsar som påstås vara taktiska har inte gjort det defensiva avskräckandet ett uns mera trovärdigt än vad en tio eller tjugoför gånger mindre arsenal skulle ha gjort.

Därför är det mycket märkligt att Mandel kan påstå följande:

Det faktum att Sovjetunionen har konstruerat och lagrat kärnvapen har hittills räddat mänskligheten från en kärnvapenkatastrof. Utan denna "terrorbalans" är det så gott som säkert att imperialismen redan skulle ha använt kärnvapen mot de "kinesiska frivilliga" under Koreakriget, mot de indokinesiska revolutionerna under det andra indokinesiska kriget och, faktiskt, mot andra revolutioner.

Det första som kan sägas om denna märkliga uppfattning är att den direkt strider mot Mandels tidigare påstående att 'trots utvecklingen av en alltmer förfärande arsenal av kärnvapen under de senaste trettio åren har de hittills inte använts' (min kursivering). Man kan använda en atombomb på mer än ett sätt. Om man för ett ögonblick, för resonemangets skull, går med på att det var bara existensen av den sovjetiska kärnvapenrustningen som förhindrade amerikanska kärnvapenbombningar i de ovan nämnda fallen så har vapnen använts, först av amerikanerna som hot och

sedan av ryssarna för att bemöta detta hot. Om jag pekar på Mandel med en pistol och uppmanar honom att avstå från sin plånbok, använder jag eller använder jag inte pistolen? I själva verket har amerikanerna i denna mening 'använt' kärnvapenpistolerna vid flera tillfällen.

Kärnvapen och opinion

I alla de fall som återopas av Mandel var det bevisligen inte 'terrorbalansen' utan allmänna opinionens styrka tillsammans med skillnader i alliansmedlemmarnas statsintressen som förhindrade sprängning av kärnvapen när väl hotet om att använda dem hade uttalats. President Trumans hot i november 1950 att använda atombomber mot Kina i Koreakriget framkallade en ögonblicklig reaktion över hela världen. I England skrev hundra labourledamöter av parlamentet under ett brev till Attlee som yrkade på att den brittiska labourregeringen skulle ta avstånd från brittiskt användande av atombomben, avvisa varje agerande utöver vad FN har beslutat och förvarna om att varje ensidig handling skulle följas av de brittiska truppernas tillbakadragande från Korea. En laddad debatt hölls i underhuset och oron spred sig in i det konservativa partiet. Trumans memoarer återger hur den amerikanska ambassaden vidarebefordrade Churchills, Edens och Butlers bekymmer för att Kissinger skrev följande 1957:

Med tanke på de moderna vapnens styrka pålägger sig de nationer som litar till det totala kriget ett fruktansvärt psykologiskt handikapp ... Allteftersom de moderna vapnens styrka växer förlorar hotet om totalt krig sin trovärdighet och därför sin politiska effektivitet. Vår förmåga till massiv vedergällning förhindrade inte Koreakriget, förlusten av norra Indokina, det sovjetisk-egyptiska vapenavtalet eller Suezkrisen. Och oavsett trovärdigheten av vårt hot om totalt krig står det dessutom klart att det totala termonukleära kriget inte representerar något strategiskt alternativ för våra allierade. Följaktligen skapas en psykologisk klyfta genom våra allierades övertygelse att de inte har något att vinna av en massiv vedergällning och genom de sovjetiska ledarnas förvisning om att de inte har något att frukta av vårt hot om en sådan massiv vedergällning.

Är inte detta en perfekt beskrivning av det dilemma som Sovjetunionen stod inför i sina relationer till Kina under den period då USA utsatte Kina för ständiga kärnvapenhot? Och gjorde inte kineserna rätt i att betvivla den sovjetiska regeringens vilja att riskera den säkra utplåningen av Sovjetunionen genom att vedergälla varje kärnvapenangrepp på kinesiska städer? Bundsförvanter kan ha höga förväntningar på varandra: de kan räkna med ömsesidiga offer. Men en allians som kunde stå emot ett sådant tryck skulle vara en självmordspakt. Av denna anledning är den väldiga anhopningen av kärnvapen för de flesta praktiska syften utan betydelse. Ingen väntar sig att det sovjetiska kärnvapenparaplyet skall skydda Nicaragua mer än det skyddade Grenada. Inte ens i det så mycket mer närbelägna Syrien kommer Sovjetunionen att utan vidare frambesvärja den möjliga användningen av kärnvapen. Undersöker man den långa förteckning över kolonialkrig som Mandel specificerade så finns det inte ett enda otvetydigt fall där det sovjetiska innehavet av kärnvapen verkligen har utgjort någon avgörande skillnad. Chrusjtjov höll visserligen tal om Suez och Kuba där han skramlade med raketerna, men att deklARATIONERNA var av retorisk karaktär framgick av hans senare handlingar. Sedan hans avlägsnande har de sovjetiska ledarna undvikit att rikta sådana hot mot väst.

Men om det måste betvivlas att Sovjetunionens kärnvapenstyrka har bildat ramen för segerrika nationella befrielserörelser har det funnits ett helt annat slags sovjetisk kärnvapenspridning med en mycket mindre uppbyggande betydelse än den som Mandel anförde, nämligen den sovjetiska utplaceringen av kärnvapen längs den kinesiska gränsen. Denna tycks ha skett ungefär då de rysk-kinesiska relationerna försämrades i slutet av 1960-talet och till och med ledde till väpnade sammanstötningar mellan konventionella styrkor under vintern 1968-69. Den sovjetiska kärnvapenuppbyggnaden skedde helt öppet och det kan antagas att amerikanska sändebud var

belåtna över att kunna ge en detaljerad bild av den hotande sovjetiska positionen. Den kinesiska regeringens reaktion blev att sätta i gång med ett omfattande skyddsrumprogram och påskynda sina egna försök att utveckla ett kärnvapensystem. Att avdela knappa resurser till sådana ändamål var en svår börda för ett land som desperat sökte komma ur underutvecklingen. David Holloway har rätt när han säger: 'Det finns inget som antyder att Sovjetunionen på allvar övervägde en kärnvapenattack, att detta var mer än ett försök att skrämma' (*The Soviet Union and the Arms Race*, s 87). Men skrämsel som kan omdirigera livsnödvändigt dyrbara ekonomiska resurser i en sådan väldig skala är ingalunda någon betydelselös händelse. Och än i dag, då det finns välkomna tecken på en begynnande ryskkinesisk avspänning, är fortfarande mellan 117 och 126 SS-20-robotar utplacerade längs den kinesiska gränsen (beroende på om en omstridd ställning är i funktion eller ej). Var och en av dessa robotar bär tre stridsspetsar så att minst 351 stridsspetsar är riktade mot fyrtio miljoner kinesiska kommunister och en miljard av världens fattigaste men mest organiserade folk, vars framgång i kampen för ekonomisk utveckling kan sägas vara helt avgörande för världens framtid. Det är inte lätt att se hur sovjetiska kärnvapen gynnar dessa människor eller hur de sovjetiska folken kan gynnas av att de sätts under kärnvapenhot. Hur många Hiroshima behövs det för att stärka denna kommunistiska gräns?

I diskussionen om kärnvapen har Sovjetvännerna det ofta besvärligt när de försöker hävda att begreppet supermakt är missvisande och att vi egentligen borde se världskonflikten som en stor internationell klasskamp. Ernest Mandel tycks upprepa en sådan reaktion även om han aldrig skulle förorda bruket av kärnvapen till försvar ens av den mest belägrade utpost i den koloniala revolutionen. Men nog måste han väl se att de sovjetiska ledarna berövar sig själva detta argument när de utplacerar sådana enorma kärnvapenstyrkor riktade mot Kina? Räcker det inte att säga det fullkomligt självklara, att kineserna inte har någon rimlig förmåga att sätta i gång ett aggressionskrig mot Sovjetunionen. Och även om det inte förhöll sig så skulle socialister säkert vara kloka nog att betona det kategoriska imperativet att tvister mellan stater som deklarerar sin anslutning till socialismen måste lösas utan tillgripande av något slags våld, allra minst kärnvapenvåldets yttersta obscenitet. Detta skulle naturligtvis gälla också kinesiska relationer till Vietnam och vietnamesiska relationer till Kambodja. Det skulle gälla i Centraleuropa och på Balkan. Det utgör ett allmänt stadgande, inte på något villkorligt eller diskriminerande åtagande.

Tjernenko har bistert upplyst oss om att Sovjetunionen inte kommer att acceptera idén om ensidig nedrustning. Men om det är någon zon i vilken Sovjetunionen utifrån varje socialistiskt eller kommunistiskt perspektiv borde förväntas genomföra en ensidig nedrustning är det längs den kinesiska gränsen. Alla dessa SS-20-robotar skulle kunna nermonteras utan hänsyn till några meningsskiljaktigheter som kan tänkas existera mellan Kina och Sovjetunionen. Detta skulle vara det starkaste beviset för att kapprustningen inte borde betraktas som 'symmetrisk', att supermakterna inte utan vidare återspeglar varandras militärstrukturer och att de sovjetiska ledarna var villiga att vidta aktiva åtgärder för att undanröja alla tendenser i sitt beteende som av kritiker har beskrivits som hegemoniska.

Men även om man inte kan vänta sig en sådan välvillig gest, och det vore klokt att göra ett sådant medgivande, bevisar dock inte upprätthållandet av denna konfrontation att kärnvapenkonfliktens, eller för den delen kärnvapenavskräckandets, sociologi vilar på 'liknande', 'symmetriska' eller 'identiska' grunder. Även 'konvergensen' torde vara obevisad. Denna fråga har varit föremål för omfattande diskussioner ända sedan Edward Thompson ägnade sig åt den. Mandel förenar med sig andra i förkastandet av det moment av överdrift som förkroppsligas av begreppet 'exterminism'. Men samtidigt misslyckas han med att identifiera många av de faror som konfronterar oss.

Kan våra härskare behärska bomben?

Om dock Mandel har rätt att motsätta sig uppfattningen att irrationalismen har herraväldet överallt, och om han kan erbjuda Edward Thompson några viktiga korrigeringar av hans tes är Mandel överoptimistisk i sin radikala cartesianism. 'De ägande klasserna', säger han, äger bland annat 'överlevnadsinstinkten (i fysisk mening). Dessa människor utgör den rikaste härskande klass som världen någonsin har känt till. Att inbilla sig att de i något ögonblick eller under några omständigheter skulle vara beredda att offra all denna rikedom, denna lyx, på de abstrakta idéernas altare ... är att fullständigt missförstå motivationen för beteendemönstret hos denna klass.' Olyckligtvis har inte dessa mäktiga sybariters medvetande kontroll över alla eller kanske ens några militära kärnkraftsprocesser, och de flesta av dem kommer troligen inte alls att delta i några konsultationer om huruvida tiden har kommit att offra dessa privilegier. Vilka exakta medlemmar av dessa ägande klasser kommer att tillfrågas om huruvida Harmagedon skall beträdas eller ej? Hur kommer omröstningen att ordnas och hur lång tid kommer den att ta? Eftersom kapprustningen drivs på blir tidpunkten för sådana avgöranden ännu mer avgörande. Den nukleära konfrontationen mellan Pershing 2-robotar i Västtyskland och SS-20 och SS-21 i Östtyskland och Tjeckoslovakien nedbringa tiden mellan uppskjutning och nedslag till ett minimum. Robotar som utnyttjar fast bränsle går inte igenom den långvariga och synliga process som en tidigare generation robotar krävde för uppskjutning och som gjorde att dessa robotar kunde övervakas av spionsatelliter. Detta är ett avgörande faktum bakom den senaste mutationen i doktrinerna om kärnvapenkrig.

Som reaktion på den omedelbart förestående utplaceringen av kryssningsrobotar i Storbritannien och annorstädes i Västeuropa lät Novosti Press cirkulera en artikel av Vladimir Bogachyov under den slagordsmässiga titeln 'Freden kommer att bevaras'. Bogachyov ansåg följande:

Utplaceras amerikanska Pershing- och kryssningsrobotar i Västeuropa kommer detta att öka hotet mot Sovjetunionen och dess allierade. Men dessa amerikanska kärnvapensystem kommer inte i någon grad att öka Västeuropas säkerhet. Nej tvärtom, oåterkalleliga sovjetiska vedergällningsåtgärder, som utplacering av nya robotar som behöver fyra till fem minuter för att nå mål i Västtyskland och Storbritannien, kommer att försätta de europeiska NATO-länderna i en position liknande den som Sovjetunionen och andra socialistiska länder befinner sig i.

Inom kärnvapenspelets regler var detta en helt förutsägbar reaktion. Men samtidigt har sovjetiska talesmän ständigt betonat att just dessa mycket snäva tidsscheman kommer att tvinga dem till avfyrning av robotar på grundval av ett automatiskt varningssystem. Avgörandet om huruvida man skall reagera på en verklig eller inbillad attack kommer alltså inte längre att ligga i mänsklig hand. Eftersom de sovjetiska datorer som snart skall ersätta det mänskliga omdömet ligger långt efter de amerikanska kan man i USA höra seriösa röster som vill att avancerad amerikansk datorteknologi släpps fri så att ryssarna kan fatta riktiga beslut. Detta är inget skämt eftersom några forskare nyligen under en artonmånadersperiod räknade till inte mindre än etthundra-fyrtiosju stycken falska alarm i det nordamerikanska fjärrvarningssystemet.

Även då det finns gott om tid för överläggningar äger sådana inte nödvändigtvis rum. När exempelvis den brittiska labourregeringen beslöt att förnya de åldrande Polaris-stridsspetsarna till en kostnad av en miljard pund redogjordes aldrig för detta beslut i det brittiska kabinettet, ännu mindre i parlamentet och ännu mindre ändå i de inre partiinstanserna. I själva verket fattades beslutet i en hemlig grupp på fyra äldre ministrar vilka inte delade ansvaret med någon av sina kolleger. Att säga att 'den borgerliga nationalstaten med vissa undantag faktiskt har kontroll över sin vapensektör erbjuder därför en generalisering som bara kan väcka aptiten. Vilka undantag? Hur allvarliga? Var någonstans? Inom detta dunkla område kan mycket allvarliga missdåd

utföras, inklusive handlingar som kan leda till oåterkalleliga konsekvenser.

Maktförskjutning inom allianserna

Ännu mer problematiska är de mellanstatliga relationerna inom de stora kärnvapenallianserna. Här är det inte så lätt att undvara begreppet supermakt. Graden av militär integration är uppenbarligen långt utvecklad inom de båda allianserna medan ett övermått av skiljaktiga intressen sliter på deras verkliga sociala och ekonomiska sammanhållning.

Vapensystemens ömsesidiga beroende inom allianserna centraliserar lika klart initiativförmågan och inskränker handlingsutrymmet för alla de mindre alliansmedlemmarna till en högst elementär nivå. Vi kan spåra denna process bakåt till dess första utvecklingsstadier. Under exempelvis Suezkrisen 1956 hade det sovjetiska kärnvapenhotet mot de brittiska och franska regeringarna förmodligen liten inverkan. Vad som framför allt lade band på dessa båda nyckelmedlemmar av västalliansen var USAs ogillande. David Carlton, Anthony Edens levnadstecknare, redogör i klarast möjliga ordalag för Eisenhowers missnöje och hans följande handlingar. Ike uppmanade den amerikanske ambassadören att vidta åtgärder som resulterade i Edens avsättande.

Här följer Ikes samtal med Winthrop Aldrich på Londonambassaden.

Kan du föra samman de två du nämnde i ditt budskap utan några problem, frågar presidenten. Aldrich: Ja, en av dem har jag just spelat bridge med. Kanske kan jag stoppa honom. Presidenten: Jag ser helst att du talar med båda samtidigt. Du vet vem jag menar? En har samma namn som min företrädare i Columbiauniversitetets presidentämbete (Butler) och den andre var med mig i kriget (Macmillan). Aldrich: Jag känner honom som var med dig i kriget. Åh, nu förstår jag. Presidenten: Kan du fånga dem lite informellt och säga att vi naturligtvis är intresserade och förstående och att vi så snart de förväntade sakerna händer kan erbjuda en massa fikonlöv. Aldrich: Det kan jag visst säga. Presidenten: Räcker det med detta för att pojkarna ska försvinna? Aldrich: Jag tror det.

Aldrich hade rätt. Pojkarna kom verkligen i väg och Eden fick respass. Något ironiskt jämför Carlton avsättandet av Eden med upphöjelsen av Kádár i Ungern, en samtidig händelse i ett symmetriskt förhållande på andra sidan.

Hur begränsade de mera ordinära överläggningarna är mellan supermakterna och deras skyddslingar avslöjades klart under krisen i Mellersta Östern 1973 som James Cable på brittiska utrikesdepartementet har påpekat.

23.41 på kvällen den 24 oktober beordrade den amerikanska regeringen, som var angelägen om att avskräcka Sovjetunionen från att sända trupper till Egypten för intervention i det arabisk-israeliska kriget, alla amerikanska militärkommandon över hela världen att öka sin beredskap till Defcon III (I är krig och II "omedelbar attack"). Denna larmberedskap omfattade självfallet också de tre amerikanska flygbaser (med kärnvapen) och de amerikanska Polarisubåtar som var förlagda till de brittiska öarna. 1.01 den 25 oktober informerade utrikesminister Henry Kissinger den brittiske ambassadören i Washington om detta ensidiga beslut.

James Cable började på utrikesdepartementet 1947, blev chef för *Western Organization Department* 1970, var senare chef för planeringsstaben fram till 1975 och rådgivare i *Contingency Studies Department*. Det kommer inte som någon överraskning att han grundligt hade studerat Henry Kissingers skrifter och kunde inse betydelsen av Defcon III-beredskapen innan detta kom till uttryck i Kissingers memoarer som uttryckligen diskuterar de upprepade klagomålen från de allierades sida över bristen på konsultationer under denna kritiska händelse.

De allierade hade verkligen invändningar, inte så mycket mot valet av tidpunkt som mot att de saknade tillfälle att påverka vårt beslut. Men den omedelbara faran medgav inget utbyte av åsikter och uppriktigt sagt kunde vi inte ha accepterat en bedömning som skilde sig från vår egen ... allierade bör till-

frågas närhelst det är möjligt. Men nödlägen kommer säkert att uppstå igen, och det ligger inte i någons intresse att den främste beskyddaren av den fria världens säkerhet är lamslagen av byråkratiska förfaringssätt ...

Utan tvivel utövar nödlägen ett sådant tryck vilket knappast är lugnande. Men samråd äger inte alltid rum ens när det finns tid därtill. Det amerikanska beslutet förra året att invadera Grenada dikterades inte av något nödläge och ändå blev de europeiska allierade vare sig konsulterade eller förvarnade. Som senare europeiska reaktioner gjorde klart undvek de amerikanska ledarna konsultationer eftersom de inte önskade avvika från det krigiska handlingssätt som de redan hade bestämt sig för. USAs beslut att dra tillbaka marktrupperna från Libanon kan ha återspeglat påtryckningar från vissa västeuropeiska stater men än en gång, i det avgörande ögonblicket, slarvades det med de konsultativa formaliteterna.

Allt detta visar att det oroliga resonemanget kring den dubbla kontrollen av kärnvapenrobotarna är klart teoretiskt. Paul Bracken, en amerikansk forskare som har lagt fram den hittills mest omfattande analysen av kärnvapenkommandosystemens organisation och styrning, dokumenterar ett antal liknande fall. 1980 slöt USA en försvarspakt med Turkiet. Den omfattade hundra sidor, men endast sex av dem föredrogs för den turkiska nationalförsamlingen. I Grekland, också detta 1980, vägrade den grekiske utrikesministern att sanktionera användningen av grekiska baser för kärnvapenattacker. 'Trots detta tog det grekiska försvarsministeriet itu med att underteckna en överenskommelse med USA.'

Kontrollen inom supermakterna

Men om de underordnade 'allierade' i stort sett har förlorat kontrollen över avgörandet om huruvida och för vilka frågor skull de skall eller inte skall kastas ut i krig, innebär detta faktiskt inte att de utplacerade vapnen hålls under sträng kontroll ens av vederbörliga offentliga myndigheter inom supermakterna själva. Bracken visar att det existerar en farlig tvetydighet i kommandot över och kontrollen av kärnvapen. Själva existensen av taktiska kärnvapen antyder att befogenheterna att skjuta i väg robotar är decentraliserade. 'Å andra sidan, med det system av alternativa kommandoposter och högkvarter för olika enheter som gäller för ICBM-styrkorna är det högst otroligt att enskilda avskjutningsbesättningar någonsin skulle få befogenhet att avfyra robotar.' Rätten att avfyra kärnvapen kan lika litet som något annat militärt reaktionsmönster kringskäras utan att effektivitet förloras vilket kan bli helt avgörande. 'Ett astronomiskt antal tänkbara möjligheter kan uppstå om kommandostrukturen bryter samman' Av denna anledning måste befogenheterna delegeras. En sådan delegering kräver noggrann granskning men har ännu inte utsatts för någon sådan. Enligt Bracken är de kända detaljerna 'nödvändigtvis skissartade'. Ändå kan han säga: 'redogörelserna från dem som är tillräckligt nära för att ständigt bli informerade antyder en välvillig nonchalans från presidentens sida.'

Även 'fotbollen', den slutliga förintelsens ceremoniella klot, som vanligen anses ge den amerikanske presidenten fysisk kontroll över beslutet att inleda ett kärnvapenkrig, visar sig enligt denna undersökning vara ett totem-föremål. Bracken citerar en tidigare chef för Vita husets Military Office som suttit på denna post under varje president från Lyndon Johnson till Jimmy Carter:

Under min tid har ingen ny president haft mer än en enda genomgång av fotbollens innehåll, och det var innan han tillträdde sitt ämbete när detta var en genomgång bland ett dussin andra. Ingen enda president fick någonsin, såvitt jag vet och jag vet eftersom jag hade hand om det, en uppdatering av fotbollens innehåll trots att materialet i den ständigt förändrades. Inte någon president kunde öppna fotbollen, det var bara de högsta officerarna, de militära rådgivarna och chefen för *Military Office* som hade kombinationen. Om mannen med fotbollen fick en hjärtattack eller blev skjuten på väg till

presidenten skulle man bli tvungen att öppna den förbannade tingesten med våld.

När man inom näringslivet talar om att följa reglementet till punkt och pricka avser man ett totalt sammanbrott för den erkända auktoriteten. När regler efterlevs tillräckligt strikt är det inte längre något som rör sig. Det finns ingen anledning att anta att de militära reglerna är i sig mer fördelaktiga. 'Befälslinjerna är klara bara i princip', säger Bracken, 'inte i praktiken.' Än en gång erbjuder Daniel Ellsberg ett motbudande men övertygande exempel på hur sådana intensiva processer faktiskt fungerar:

Det är inte galenskap som är det mest omedelbara och allvarliga problemet. Missförstånd och felaktigt omdöme hos en enda av tusentals människor är en mycket allvarligare möjlighet. Exempelvis frågade jag för min CINPAC-studie ut en viss major i Kunsan, Korea, som på sitt lilla flygfält, kanske det flygfält i världen som låg närmast kommunistiskt territorium, hade tio F-100-plan som vart och ett hade hängande under sig en enmegatonsbomb. Det var inte meningen att ett sådant vapen skulle vara upphängt på det sättet, risken var alltför stor att det gick av om det tappades eller om det skedde en olycka. Denne man hade under sitt befäl på detta lilla flygfält tio sådana vapen, motsvarigheten till fem andra världskrig.

På Ellsbergs fråga påstod majoren att han i ett nödläge, som efter en oväntad explosion, skulle försätta flygplanen i larmberedskap, trots att han inte hade befogenhet därtill, och sända sin styrka mot fiendemål. Ellsberg tillägger följande:

Majoren i Kunsan påstod naturligtvis inte att han hade fått befogenhet att försätta planen i larmberedskap utan refererade till presidentens delegering till amiral Felt vilket han såg som ett klart precedensfall. På högre befälsnivåer inom sjunde flottan fick jag höra av atomkontrollofficerarna (Atomic Control Officers) att det existerade hemliga delegeringar från CINPAC motsvarande presidentens delegering till CINPAC.

Paul Bracken visar att kraven på kommando över och kontroll av kärnvapenstyrkorna trotsar snäva och detaljerade beslut från den verkställande maktens sida, till och med inom själva den hegemoniska staten. Vidare finns det rika belägg för att den amerikanska regeringen regelbundet utsätts för press att kränka både inhemsk och internationell rätt i syfte att garantera en snabb militär reaktion på verkliga eller inbillade hot.

Många beslut som konstitutionellt sett är de enskilda NATO-staternas privilegium har förskjutits och blivit ett monopol för den dominerande supermakten USA. Alla dessa förskjutningar signalerar spänningar och potentiell konflikt. Om vår upptäckt är riktig att USAs relativa ekonomiska styrka konsekvent försvagas så är det ett kort steg till att förutsäga att själva det amerikanska strategiska monopolet med det snaraste måste ifrågasättas. I internationella sammanhang gäller att bedrägeri mot allierade eller åsidosättande av deras intressen inte bara undanröjer deras 'kontroll' över strategiska avgöranden utan på sikt kommer att framkalla en kamp för att återvinna en sådan kontroll. I framtiden blir det svårt att undanhålla ekonomiska jämlingar denna kontroll. Och just i en sådan struktur som håller på att spricka kan det ligga en stor fara. Hegemoni över en allians ger initiativrätt och denna kommer inte utan vidare att frivilligt uppges.

Maktbalans, motståndsbalans

Mandel har rätt när han förkastar uppfattningen att de stora kärnvapenmakternas strukturer är symmetriska, ty deras ekonomiska drivkrafter är verkligen olika. Han underskattar dock den grad i vilken kärnvapenspelet föreskriver en viss symmetri i reaktioner.

President Andropov trodde att 'den ungefärliga militära styrkebalansen mellan NATO-staterna och Warszawapaktens stater i Europa objektivt tjänade den europeiska säkerhetens och

stabilitetens sak'. En sådan 'stabilitet' förutsätter att splittringen mellan blocken i väst och i öst består, och 'om dess upprätthållande är beroende av att en militär styrkebalans upprätthålls måste det för varje vapenutveckling på ena sidan ske en motsvarande reaktion på den andra. I själva verket kräver inte utvecklingen av ett sovjetiskt avskräckningsvapen någon sådan 'balans'. Nikita Chrusjtjov framhävde en gång lakoniskt denna sanning när han sade att det var tillräckligt att kunna döda varenda människa i USA en gång och inte nödvändigt att kunna utföra en sådan bedrift femtio gånger om. Den sovjetiska reaktionen på utplaceringen av kryssnings- och Pershing 2-robotar accepterar inte en sådan syn på avskräckningen. Den innebär inte bara utplacering av lämpliga medeldistansrobotar i Tjeckoslovakien och Östtyskland utan också att 'motsvarande sovjetiska system utplaceras i oceaniska områden och i haven. Genom sina egenskaper kommer dessa våra system att vara avpassade för det hot som vi och våra allierade utsätts för genom utplaceringen av amerikanska robotar i Europa.' Inom 'balansens' regler var en sådan reaktion helt oundviklig. Men 'balansens' regler kräver också en världsomfattande ring av atomubåtsbaser som vanliga medborgare lätt kan uppfatta som en form av 'expansionism'. Kärnvapenspelets regler påtvingar med andra ord alla de deltagande sin ödesdigra logik, även om det alltid inom varje maktstruktur, kapitalistisk såväl som kommunistisk, kommer att finnas de som motsätter sig denna process. Vi känner nu till några av detaljerna kring Sacharovs motstånd mot den provsprängning av en vätebomb på 57 megaton som utfördes efter krav från Chrusjtjov. Det motsvarar till fullo de mer aktuella protesterna från Mountbattens sida eller George F Kennans anmärkningsvärda uttalanden som har publicerats under titeln *The Nuclear Delusion*.

Opposition inom de militära och politiska eliterna kommer säkert att dyka upp igen. Icke desto mindre måste vi acceptera Mandels sats: 'Det avgörande ... är en oberoende och demokratisk rörelse av massmobilisering och massaktion.' Utan en sådan rörelse skulle framtidsperspektivet vara dystert. De rörelser som har vuxit upp i nästan alla västländer har följt vad Mandel kallar en 'ensidig kurs'. Det vill säga de har försökt gripa initiativet och förändra sina egna regeringars politik, antingen med hänsyn till utplaceringen av särskilda vapensystem eller med hänsyn till internationella allianser. En fredsrörelse som inte riktar sina krav till den egna regeringen riskerar att bli ett platoniskt försök och dess inflytande kommer att bli akademiskt. Det finns dock internationella mål som är lika praktiska som nationella nedrustningsmål. Exempelvis innebär kampen för att skapa överenskomna kärnvapenfria zoner att nationella rörelser sammanfaller med vissa statsintressen och där rumäner, greker och jugoslaver når överenskommelser med bulgarerna eller de nordiska länderna kommer fram till sin egen kollektiva lösning. Att man argumenterar kring ett kärnvapenfritt Centraleuropa innebär inte någon reträtt till diplomatiska påtryckningar utan kräver tvärtom en större insats av politisk handling och massmobilisering. Målet ett kärnvapenfritt Europa erbjuder andra viktiga nationella/internationella mobiliserande utmaningar. Även andra kontinenter önskar bli kärnvapenfria zoner. I Afrika har OAU:s politik varit att förbjuda kärnvapen på hela kontinenten, medan i Latinamerika är i kraft det första och enda fördrag som har upprättat en kärnvapenfri zon i ett bebott område. Genomdrivandet av detta fördrag och upprätthållandet av kärnvapenembargot i Afrika utgör båda en utmaning för de europeiska fredsrörelserna som går utöver de av Mandel framlagda oavvisliga kraven på 'propaganda, protest, solidaritet'. Dessa skiljer sig enligt Mandel från kraven på massmobilisering och handling för konkreta mål. Men solidaritet med dem som försöker garantera andra internationella zoners icke-nukleära status kan kräva mycket specifika typer av handling. Låt oss se på några exempel.

Kärnvapensprängningen i Sydatlanten var en direkt utmaning mot den afrikanska kärnvapenfria zonen. Allteftersom Sydafrika utvecklar sin förmåga att tillverka kärnvapen ställs frontstaterna inför ett svårt dilemma. Jag har diskuterat detta på annat håll och visat vad som händer när de argument kring kärnvapen som avskräckningsvapen vilka är så på modet i växande kretsar av

NATO-stater tillämpas av andra folk från andra områden. Detta fall ger alla omständigheter i ett nötskal. Mozambique, Angola och Zimbabwe har redan drabbats av ständiga attacker från Sydafrika. Marodörer har förstört militära installationer och skapat ekonomiska störningar. Ett gerillakrig i full skala har förts i Angola. Internationella avtal om Namibia som förvaltarships-område har medvetet nonchalerats. Apartheidregimen känner inga bindande lagar som inskränker dess militärpolitik. Då den sydafrikanska bomben blir färdig för användning hur skall då dess tilltänkta offer reagera? *Behöver* de inte sitt eget avskräckande kärnvapen? Hittills har deras uppfattning varit långt mera civiliserad än den rådande myt som behärskar europeiska kanslerer: de söker fortfarande säkerhet och skydd genom att förbjuda alla kärnvapen i sin region. Blev de tvungna att ändra mening skulle naturligtvis Sydafrika snabbt ha sett till att hela kontinenten fick kärnvapen, liksom en kristall som släpps ner i en övermättad lösning omedelbart kan få hela sin omgivning att stelna. Om Zimbabwe skaffade sig avskräckande kärnvapen skulle detta inte bara besvara Sydafrikas provokation utan också framkalla en oviss reaktion från Zaire. Den våldsamma stöten från detta skulle fortplanta sig fram till arabvärlden, bomb skulle följa på bomb i en farlig spridningsprocess som förenade sig med den naturliga reaktionen på israeliska kärnvapen i det västasiatiska området. Uppenbarligen är OAU:s politik mer rationell. Men för att genomföra den och hålla sig inom dess förbud är det nödvändigt att hindra Sydafrika från att vidareutveckla sina kärnvapen. Regeringarna i väst som skulle kunna göra detta har inte alls velat ta sitt ansvar. Fredsrörelserna däremot skulle, när de väl hade identifierat de multinationella bolag som har stött Sydafrikas kärnvapenprogram, kunna bojkotta och utsätta dem för blockad på deras hemmatorritorier samtidigt som de rörde upp himmel och jord kring lämpliga regeringsdepartement i sina egna administrativa centra. Den transnationella företagsamhetens utveckling och dess komplicerade inblandning i skurkstreck som dessa gör hela den destruktiva processen sårbar när den väl har blivit synlig. FN-organens beslut legitimerar i hög grad en sådan opposition utan vilken FN:s maningar skulle förbli kraftlösa. Därför får man verkligen hoppas att förbindelser snart kan upprättas mellan de europeiska fredsrörelserna och berörda i Zimbabwe och de andra frontstärta. Solidaritet är här inte alls bara fråga

om propaganda och abstrakt protest utan om mycket direkta ingrepp mot felande institutioner som inte är sydafrikanska utan brittiska, franska och tyska. Det är också, som alltid, en fråga om egenintresse. Det finns inget giltigt argument mot kärnvapenspridning inom den officiella 'avskräckningsteorin' i väst vilket faktiskt direkt driver nya stater att gå in i kärnvapenklubben. Men de av oss i Europa som motsätter sig både apartheid och dess bomb kommer att kunna dela med oss av vårt inflytande i nedrustningssyfte endast om vi har gett ett effektivt mått av stöd åt de afrikaner vilkas liv är beroende av att Sydafrikas växande stridsförmåga inskränks.

På samma sätt kan den europeiska allmänna opinionen inbjudas att delta i genomdrivan-det av Tlatelolcofördraget som osäkert upprättade den latinamerikanska kärnvapenfria zonen. Det finns åtskilligt som tyder på att den brittiska flottan grovt kränkte detta fördrag när den förde in i Syd-atlanten, in i fördragsområdet, en tung arsenal av förbjudna kärnvapen. Flaggskeppet *Invincible* har faktiskt förbjudits att docka i Australien och Japan på grund av sin giftiga last. Om en kärnvapenfri zon kan kränkas av den första kärnvapenmakt som råkar i konflikt utan att detta leder till någonting, har uppenbarligen hela FN:s strategi för att befria världens stora regioner från kärnvapen slagit fel. Men om starka och självständiga fredsrörelser är beslutna att genomdriva sådana zoner kan de försöka få till stånd och tillämpa kraftiga sanktioner mot de regeringar som trotsar internationella överenskommelser. I dagens värld, med den koncentration av den fysiska makten som vi har beskrivit, räcker det faktiskt inte bara med diplomatiska överenskommelser för att hindra utvecklingen mot krig. Endast den mest vaksamma allmänna opinion stödd av en folklig handlingsförmåga kan bevara freden. Ett beslutsamt och organiserat folk är det nödvändiga svaret

på det alltjämt växande hotet från atombomben. Hur nedslående det än kan tyckas så kräver detta program uppbyggandet av ett internationellt nätverk av kontakter.

Människor mot kärnvapenspridning

Kärnvapenspridningen är nu redo att anta skrämmande nya dimensioner som fallet med Sydafrika visar. Utvecklingen och exporten av kärnreaktorer sprider den tekniska förmågan att framställa atomvapen samtidigt som icke-spridningsavtalets trovärdighet helt har brutit samman. Kärnvapenmakterna kunde övertala småstaterna att avstå från 'avskräckningsvapnens' fördelar eftersom de lovade att begränsa och sedan minska storleken av sina arsenaler. I början av detta decennium blev deras misslyckande att göra något sådant vederbörligen noterat vid den första konferensen för granskning av icke-spridningsfördraget. Supermaktspoliserna beundrades aldrig i sin kärnvapenroll, men tidigare hade de förmåga att säkra ett minimum av samtycke. Nu är denna förmåga klart sjunkande.

Redan har Indiens 'fredliga sprängning' uppmuntrat Pakistan till liknande smällar och Iran ligger nog inte långt efter. Envisa rykten talar om en libysk bomb. Alla former av upplyst spekulation pekar på den ena eller den andra latinamerikanska staten trots Tlatelolco. Den moraliska återvändsgränd som icke-spridningsavtalet har hamnat i exemplifieras perfekt av fallet Pakistan. Alla tillbörliga sanktioner tillgreps mot vapenleveranser till detta land när man fann ovedersägliga bevis för att det förberedde tillverkning av kärnvapen. Men omedelbart efter den sovjetiska invasionen i Afghanistan återupptog USA vapensändningarna i intensifierad skala och avslöjade därmed att strategiska överväganden upphäver alla moraliska förpliktelser av vad slag de vara må, även dem som rör kärnvapenfrågor.

En sådan utveckling förklarar den envisa populariteten hos vissa kärnvapenstater för idén om en kärnvapenfrysning, men den rättfärdigar inte nödvändigtvis en sådan idé hos de andra stater som känner tyngden av imperiernas tryck. Inte heller kommer den nödvändigtvis att hindra att kärnvapenrustningen utsträcks till nya imperiecentra. 'Avskräckning' har naturligtvis fram till nu väsentligen varit ett bipolärt spel, och komplikationerna som det innebär att förändra spelets regler så att det kan rymma tolv eller tjugo spelare är ytterst förfärande. Om inte de kärnvapenfria zonernas säkerhet kan genomdrivas kommer alla stater som vill ha självständighet att tvingas in i en gadarensk kärnvapenkapprustning. Kravet på frysning är klart rimligt när det framställs av den amerikanska fredsrörelsen på kapprustningens själva huvudarena. Det är få som kan motsätta sig ett så förnuftigt drag hos supermakterna. Det kommer dock inte att betraktas som lika rimligt vid fronten i tredje världen om länderna där utsätts för kärnvapenhot.

Man kommer i tredje världen att lyssna till fredsrörelserna i den utsträckning som de kan ersätta kärnkraft med solidaritetens styrka. Det har varit kärnan i detta resonemang att en sådan solidaritet kan vara starkare än vapnens, ja starkare än kärnvapnens makt.

Det militärindustriella komplexet och kärnvapenindustrin i väst ger ett väldigt bidrag till den 'horisontella' spridningen, drivna av sin törst efter vinstgivande utlandskontrakt. Medan Mandel framhåller sambandet mellan kapitalism och militarism har han föga att säga om det förfärande hot som utgörs av den 'horisontella' spridningen. Det kan förvisso inte påstås att väststaterna har handlat på ett förnuftigt och ansvarsfullt sätt när de har tillåtit Sydafrika, Israel, Irak och Pakistan att få möjlighet att tillverka sina egna kärnvapen.

Vi har påpekat att den tekniska och geografiska spridningen undergräver den 'rationalitet' som Mandel tillskriver de härskande klasserna i väst och innebär mer omedelbara kärnkraftsrisker än vad Mandel är villig att medge. Följaktligen har vi inte råd att försumma några potentiella

allierade i motståndet mot kärnkraftsriskerna, antingen de är officiella eller inofficiella, sekulariserade eller religiösa, röda eller gröna. Och även om fredsrörelsen måste utvecklas som sammanhängande radikal kraft, besluten att dra upp kärnkraftsmilitarismen med rötterna, blir den tvungen att vända sig till existerande internationella fora som FN eller den alliansfria rörelsen, och den kan mycket väl finna att särskilda förslag - om kärnvapenfria zoner eller internationell kontroll av kärnkraftsenergin - får stöd hos annars reaktionära stater som förbittras över stormaktsrivalitetens logik eller som kan påverkas av fredsrörelserna.

Socialism och antimilitarism

Mandel hävdar att det inte kan finnas någon bestående garanti för fred så länge kapitalismen råder, och han betonar att bara en socialistisk revolution kan skapa grunden till en bestående fred. Han bemöter dock inte vittnesbörd som visar att kapitalismens nederlag inte avlägsnar alla krigiska tendenser eller all fara för krig. Vi har redan hänvisat till den skadliga konfrontationen mellan Sovjetunionen och Kina. 1968 invaderades Tjeckoslovakien av flera stater som hävdade sin lojalitet mot marxismen. Nyligen invaderade Vietnam Kampuchea och invaderades därpå självt av Kina. På sista tiden har nya väpnade sammanstötningar ägt rum vid kinesisk-vietnamesiska gränsen. I Polen härskar i dag en militärjunta ledd av en general som blev sitt lands generalstabschef strax före interventionen i Tjeckoslovakien. Den för en tragisk strid mot en inhemsk fackföreningsrörelse som bevarar ett omfattande stöd hos förmodligen de flesta polska arbetare. Utbrott av militarism och krigiskhet inom den officiella marxismens länder kommer med stor sannolikhet att upprepas tills de efter-kapitalistiska staterna har uppfunnit genuint internationella organ som bygger på demokratiska och jämlika principer.

Hur förhåller sig de nya internationella kraven till arbetarrörelsernas organisationer och traditioner? Gör de kanske de gamla socialistiska slagorden föråldrade som några har hävdad? Enligt min åsikt gör Mandel helt rätt när han kritiserar de fredsaktivister och andra som har antagit vad han kallar 'en attityd av "farväl till proletariatet"'. Vilka förändringar som än äger rum i den utvecklade kapitalismens sociala struktur är det fortfarande så att fredsrörelsen inte kan hoppas på att vinna majoritet om den inte också vinner det arbetande folkets stöd. Dessutom är det fortfarande arbetarrörelserna som trots de traditionella arbetarpartiernas misslyckanden förkroppsligar den sekulariserade huvudtraditionen av internationalism och antimilitarism. Både framgångar och misslyckanden för denna tradition har i dag en tvingande relevans och utgör en ovärderlig tillgång för dem som söker skapa ny medvetenhet om krigets och den internationella konfliktens risker.

De moderna fredsrörelserna försöker hindra speciella krig och särskilt nästa krig. Den socialistiska rörelsen har sökt eliminera orsakerna till krig, och denna radikala antimilitarism är nu inte bara önskvärd utan en allt överskuggande nödvändighet. Under rådande förhållanden är fredsrörelsens och socialismens mål sammanflätade med varandra. Så länge kapitalismen lever kvar kommer den att så krigets frön, och så länge militarismen behärskar vårt klot kommer socialismens strävanden att förnekas och förvrängas.

Krig mellan stater styrda av människor som kallar sig 'socialister skulle, kan man förmoda, ha varit ytterst motbjudande för de grundande krafter på vilkas arv alla moderna förespråkare av socialism så gärna vill bygga. Avspänning, som framför allt är nödvändig i en tid då mänskligheten bokstavligen står inför sin utplåning, måste uppenbarligen först och främst gälla mellan stater som kallar sig socialistiska. Det är förvisso en skriande skymf, en skam för socialismen att kommunister i olika länder skall finna sig manade att döda varandra i dessa nationella kommunistiska krig.

Mot en ny internationalism

Internationalism kan inte reduceras till de institutioner som söker förkroppsliga den. De som bröt sig ur andra internationalen efter 1914 hävdade att deras brytning rättfärdigades av just denna internationalism, eftersom Stuttgartresolutionen från 1907 om militarism och internationella konflikter med utbrottet av första världskriget hade blivit en död bokstav för de mest framträdande ledarna inom internationalen.

Det finns ända fram i våra dagar ett överflöd av erfarenheter som visar hur internationalistiska plikter entusiastiskt och effektivt kan utövas utanför alla fastställda institutionella former. Solidaritetsrörelser för Algeriet, Sydafrika, Vietnam, Latinamerika eller de portugisiska kolonialterritorierna har väckt allmänt stöd hos arbetarrörelser över hela världen utan att detta har dirigerats från något internationellt centrum. På sista tiden har fredsrörelserna visat en förmåga till samordning tvärsöver och mellan kontinenter till vilken det knappt finns motstycke i internationalernas historia: miljoner av människor har förenats genom demonstrationer i Rom, Bonn, New York och Tokyo.

Även om vi inte är beroende av några särskilda strukturer som skall förkroppsliga den socialistiska internationalismen måste vi dock alltid finna lämpliga institutionella sammanhang så att internationalistiska idéer och reaktioner kan utvecklas materiellt. En stor del av de problem som den socialistiska rörelsen möter när den försöker ta itu med denna fråga består i att tidigare modeller av internationell förening är så självklart otillräckliga. Ingen skulle försöka återskapa de klassiska internationalerna med någon rationell förhoppning om framgång. Som Herakleitos påminde oss om så kan vi inte stiga ned i samma flod två gånger. Men även om man sätter polycentrismen före en falsk och förtryckande monolit så uppstår stora problem när man försöker tänka internationalistiskt utifrån regionala materiella intressen.

Själva erkännandet att det nu finns många olika kommunistiska och socialistiska centra ger oss ingen möjlighet att utforma de relationer som skall råda mellan dem. Trots de fördelar som socialistinternationalens partier har av sina demokratiska strukturer och trots den ytterst intressanta utvecklingen under senare år inom vart och ett av de enskilda partierna, är det oförmågan att lösa detta problem som har försvagat deras inflytande. Vi har nått en position där vi kan se en mängd globala och regionala kontakter mellan socialistiska krafter som lätt kan korsas de gamla internationalernas gränser men som förblir fångade inom den splittring i block som fram till nu har varit ett högst påtagligt faktum i efterkrigstidens uppgörelser. På ett annat plan kan vi se många möjligheter till utsträckta förbindelser mellan socialister från olika länder över hela världen när det gäller särskilda frågor. Men en sådan process kommer normalt att hämmas av oförmågan att förbinda en fråga med en annan. Det existerar redan en växande dialog mellan oberoende fredsrörelser i de flesta zoner av världen. Detta kan mycket väl bli mer strukturerat med tiden. Men det är inte lätt att se hur en sådan dialog skulle kunna leda fram till politiska överenskommelser om att upphäva den bristande balansen i handeln mellan nord och syd, göra slut på imperieväldet eller skapa alternativa internationella ekonomiska institutioner som kan konkurrera med de transnationella bolagens makt. De socialistiska rörelserna har ett särskilt ansvar och särskilda möjligheter att ta itu med sådana frågor.

I detta sammanhang får den aktuella diskussionen i det italienska kommunistpartiet betydelse långt utanför Italiens gränser. Berlinguer påstod i centralkommittédebatten i januari 1982 att varje ny socialistisk impuls i världen är beroende av ett genombrott i de högst utvecklade kapitalistiska regionerna, 'med början i Västeuropa'. Detta kräver dock en ny internationalism, inte bara som moraliskt engagemang utan som funktionell reaktion på de problem som de europeiska vänsterpartierna måste möta. De spanska, franska och grekiska regeringarna har således inte, inom den

rent nationella förvaltningens ram, kunnat övervinna de verkningar som världskrisen haft på deras länders ekonomier. I allt högre grad blir det en tvingande nödvändighet att de enskilda ländernas ekonomiska politik samordnas på en alternativ internationell grund, innan det kan göras några framgångsrika försök att lösa nationella problem. Makten runt omkring oss bränns av depression och militarism, och detta ger ny angelägenhet åt internationalistiska föreskrifter.

För att kunna motstå och vända på kapprustningen måste, på elementärast tänkbara nivå, socialistiska och radikala grupperingar möta de nya fredsörelserna. Det måste också finnas ett närmare samarbete mellan olika arbetarrörelser på den ekonomiska politikens område om dessa oppositionsgrupper skall kunna lägga fram ett trovärdigt alternativ till depression och avindustrialisering. På europeisk nivå har detta arbete tagit sin början, även om det inte sker på någon planmässig grund.

Ett program för år 2000: förenade nationer och förenade folk

Om vi skall kunna förhindra det tredje världskriget är det nödvändigt inte bara att protestera och demonstrera utan också att ställa frågan om var någonstans vi kommer att befinna oss år 2000. Vi bör inse att det inte är troligt att mänskligheten lever så länge såvida vi inte tänker ut någon rationell reaktion på de problem som har fått alla dessa förfärliga krig att explodera. Vilka är utsikterna för en värld bortom atlanticismen och Warszawapakten?

Det socialistiska blockets splittring har hittills legat långt före den växande upplösningen bland NATO-staterna. Den kommer inte utan vidare att läkas ihop. Men i dagens värld har vi fortfarande kvar två osäkra och sönderbrutna allianser. Morgondagens värld måste bli en enda, antingen en förenta nationernas mänskliga gemenskap eller en radioaktiv öken. Om det finns en väg till världens enighet går den genom folkens självbestämmande och utvecklingen av en struktur i vilken folkens självbestämmande av sina institutioner börjar bli det medel genom vilket de lär sig att förena mänskliga behov och sociala resurser.

Vad för slags institutioner kan befrämja och tillåta denna nya känsla av att mänskligheten har ett gemensamt öde? Till att börja med har vi FN. Under de senaste åren har denna organisation börjat utveckla sig i radikal riktning eftersom de alliansfria staterna i ökad grad har motsatt sig stormaktskonfliktens logik och ifrågasatt en situation där en nation dominerar en annan. Denna stigande våg av avkolonialisering och socialistisk revolution har förändrat FN:s sammansättning. Med tanke på de nya maktförhållandena i världen och de folkliga fredsörelsernas ständiga vakksamhet finns det ingen anledning till att FN måste upprepa NF:s ödesdigra fåfänglighet. Vi skulle vara blinda om vi inte insåg den oerhörda vikten av 1978 års speciella nedrustningssession bara därför att vissa makter med förenade krafter lyckades få 1982 års session annullerad. De senaste årens olika FN-reaktioner mot kolonialism och rasism har lyckats uttrycka något av en världsomfattande opinionsrörelse, även om imperiemetropolerna försöker bedriva obstruktion och komma med undanflykter. FN:s struktur förblir naturligtvis grovt bristfällig men det är inte längre möjligt att beskriva den som irrelevant. Säkerhetsrådets ständiga medlemmar kan alltför ofta neutralisera generalförsamlingens majoritet. Fredsrörelser och radikala politiska krafter inser redan behovet av att framlägga förslag i FN och dess specialkommittéer eller stödjande initiativ som dessa har tagit, särskilt när de har omintetgjorts genom stormakternas motstånd. Och om FN håller på att bli språkröret för en ny typ av världsupinion är detta resultatet inte bara av diplomatiska påtryckningar utan också av masskampanjer. Fredsrörelserna måste nu lära sig att gå i spetsen och framtvunga att deras egna frågor tas upp på statsmännens dagordning.

Endast på detta sätt kan vi övervinna de populismens svagheter som vi kan höra ekon av i E P Thompsons annars så övertygande vädjan till 'gräsrötterna' och Mandels till 'arbetarrörelsen'. Det

är avgjort så att mobiliseringen (och självmobiliseringen) av dessa grupper är en förutsättning för att en allmän opinion skall kunna skapas. En sådan opinion måste faktiskt bli mycket stark innan vi kan vinna argumenteringen. Men det är helt omöjligt för freds- och arbetarrörelser att enskilt eller ens tillsammans uppnå de förändringar som vi behöver utanför de politiska processer inom vilka de lever och fruktar för sin död.

Det är en fruktansvärd alienation som måste övervinnas och den kan formuleras så här enkelt: människor kan inte nedrusta men stater kan.

De stora kärnvapenmakternas dominans över de mindre allierade innebär dock att varje allians drabbas av otaliga förskjutningar och spänningar, av vilka några löper parallellt med behoven hos vissa stater att frigöra sig från driften till krig och av vilka andra konfronterar dessa behov. Vid få tillfällen kan nationalstater verka för nedrustning bara genom att följa logiken i sin egen politik. Men hur länge kan de vaccinera sig mot inflytanden från allmänna opinionen? Och hur mycket offentligt tryck behövs för att förändra maktförhållandena inom en stat?

Att kontakter utvecklas mellan fredsrorelserna och deras allierade kan bidra till att skapa det slags förenade folkens rörelse som kan börja erbjuda sina egna belöningar åt stater som rör sig mot fred och alliansfrihet och sina egna påföljder mot dem som inte gör detta. Redan finns det bestående sammanslutningar av fredsrorelser i Stilla Havsområdet och i Europa. Det är fullt möjligt att åstadkomma en närmare förståelse mellan dessa olika kontinentkonferenser. Man måste också se till att uppmuntra oberoende och alliansfria grupperingar i andra globala zoner som ännu inte har upprättat sina internationella fora så att de kan göra sina röster hörda. Men också de socialistiska radikala partierna och de kommunistiska måste nu förvisso börja att åter tala med varandra, om bara för att se hur svårt det är. Om vi alla finner det så omöjligt att se oss själva som delar av en mänsklig gemenskap, kunde kanske var och en uppmanas att förklara för den andre hur han eller hon tror att världen kan sys ihop innan detta sekel slutar. Eller innan världen upphör vilket alltför lätt kan ske tio år tidigare.

Översättning: Sven-Erik Torhell

Lästips:

Thompson: [Exterminismen som civilisationens sista stadium](#) (1980)

Ernest Mandel: [Kaprustningen och den europeiska fredsrorelsens problem](#) (1985)